

**НАКАЗАНИЯТА И ПООЩРЕНИЯТА В УЧИЛИЩНИТЕ
ПРАВИЛНИЦИ НА БЪЛГАРСКИТЕ И ГРЪЦКИТЕ
ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИНСТИТУЦИИ ВЪВ ВАРНА ОТ 70^{-ТЕ}
ГОДИНИ НА XIX В. ДО 20^{-ТЕ} ГОДИНИ НА XX В.**

Веселин Димитров Михалев

**PENALTIES AND INCENTIVES IN THE SCHOOL
REGULATIONS OF THE BULGARIAN AND GREEK
EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN VARNA OF THE 70s OF
THE 19th CENTURY TO THE 20s OF THE 20th CENTURY**

Veselin Dimitrov Mihalev

Abstract: The problem of the application of the system of penalties and incentives in the Bulgarian and Greek schools in Varna is not sufficiently researched in the scientific and pedagogical literature, because of that, in some school regulations are given only penalties to students, and the incentives are hardly affected. In the current article an attempt is made for the source of knowledge in pedagogical research of archival historical documents in the Bulgarian language and in the Greek language, proving the school's practice of educational institutions surveyed penalties and incentives of the students. The study aims to outline, on the one hand, the scope of the diversity and, on the other hand, the various forms of educational impact associated with their application during the researched period.

Key words: encouragement, punishment, school, teacher, students, teaching, disciplinary regulations, discipline.

*Най-доброто средство за възпитание е
надеждата за награда и страха от наказание
Сава Доброплодни*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Първите писмени училищни правилници, които регламентират въпросите, свързани с наказанията и поощренията в българските и гръцките училища във Варна, датират от началото на 70^{-те} години на XIX в. Те са разработени от учители и членове на училищни настоятелства. Тяхното въвеждане е в резултат на осъзната необходимост от регламентирани правила и забрани с цел подобряване на училищния ред. За постигане на целите на педагогическото изследване е приложен инструментариум, който е в контекста на общоприетите в педагогическата историография

методи - архиварски, фактографски, краеведски и проучване на училищна документация, свързана с дейността на изследваните образователни институции във Варна през посочения период.

2. НАКАЗАНИЯ И ПООЩРЕНИЯ В БЪЛГАРСКИТЕ УЧИЛИЩА

Важно средство за възпитателно въздействие върху поведението на учениците в обществено-килийното българско училище във Варна през 70-те години на XIX в. е „фалагата“ и „наказателните табелки“ с надписи: „лъжец“, „крадец“, „смутител“, „блядословец“ и „невнимателен“. Използването на фалагата като атрибут на възпитанието се явява главно средство за въздействие. Наказанието на килийните ученици посредством нея носи белега на средновековна строгост. Тази проста и страшна вещ често всява истински ужас и служи за връзване краката на наказания с бой ученик. За страха от нейното прилагане варненски килийни ученици искрено споделят: „*Кога погледнахме това страшило - фалагата, тръпки ни побиваха*” (Tserov, 1914: с.9). Наказанието от взаимния учител ученик в зависимост от тежестта на извършеното провинение трябва да стои прав с окачена на врата „наказателна табелка“ за определено време, обърнат с лице към учениците, а в редица случаи той е развеждан от негови съученици по улиците на града. Според И. Церов това наказание има силно възпитателно въздействие върху личността на подрастващите (пак там).

В своята педагогическа дейност възрожденският учител Сава Доброплодни остро осъжда боя като наказателно средство и е убеден, че „най-доброто средство за възпитание е надеждата за награда и страха от наказание” (пак там). За предприетите наказателни мерки, свързани с осигуряване на дисциплината на взаимните ученици във Варна, той пояснява: „*Не беше позволено по пътя да безчинстват, защото ги записваше определения надзирател и се наказваха*” (цит. по Tserov, 1914: с.9).

За въздействието на прилаганите наказания към провинените ученици той е дълбоко убеден, че при тяхното налагане учителят трябва да съблюдава определена педагогическа мяра: „*Нито наказанията да ги унищожават совсем, да ги правят като добитъци*”. С. Доброплодни издига своя възглед за възпитанието с думите: „*Най-добрата система за отхранване и възпитание е когато човек употребява сладки речи и кротки средства*”. Въпреки убедеността си в него той не престава да си задава реторичния въпрос: „*Но дали могат само те да укротят твърдия и якия характер на сегашните деца?*” (Dobroplodni, 1852: с.70).

През уч. 1862/1863 г. за първи път във взаимното българско училище във Варна той въвежда **три степени** в скалата за оценяване на поведението на учениците: „*осъдително*“, „*долно*“ и „*похвално*“, които заедно с провеждането на годишните изпити и награждаването на най-добрите с поощрителни награди са част от онези класически форми, които той оставя като педагогическо наследство. Поставянето на най-високата оценка за поведение на взаимните ученици - „*похвално*“, по своята същност се разглежда като вид поощрение към ученика, който според неговите изисквания трябва „*с ревност да дохожда в училище*“ (пак там). С прилагането на класно-урочната организация на обучение в българското училище се въвежда **четиристепенна скала** за оценяване на поведението на учениците от техните учители: „*осъдително*“, „*долно*“, „*средно*“ и „*похвално*“ (Tonev 1962: с.135). Поведението на учениците, оценено като „*похвално*“, се счита за най-висока степен на поощрение от страна на класните учители.

Оценяването на поведението на учениците присъства в училищната практика на класните (гимназиални) образователни институции във Варна от края на XIX в. Налице са определени изисквания към тяхното поведение и прилежност, които са записани в училищните правилници.

В края на XIX в. в училищните правилници на варненската държавна девическа гимназия „Мария - Луиза“ и държавната мъжка гимназия „Фердинанд I“ се въвежда **шестстепенна скала** за оценяване на поведението на гимназиалните ученици: „*примерно*“, „*похвално*“, „*добро*“, „*средно*“, „*укорно*“ и „*лошо*“ (GVDGD, 1897: с.178, GVDMG, 1897: с.34). При един сравнителен анализ на поведението на ученичките от първи гимназиален клас на варненската държавна девическа гимназия „Мария - Луиза“ през уч. 1897/1898 г. се установяват следните резултати от оценката на тяхното поведение: „*примерно*“ - 50%, „*похвално*“ - 18%, „*добро*“ - 18,4%, „*средно*“ - 7,8%, „*укорно*“ - 3,5% и „*лошо*“ - 2,3%.

От направени изследвания на училищната документация през уч. 1909/1910 г. поведението на момчетата от държавната мъжка гимназия „Фердинанд I“ е оценено по **петстепенна скала** за оценка: „*примерно*“ - 67%, „*похвално*“ - 17%, „*добро*“ - 11%, „*средно*“ - 2% и „*укорно*“ - 3% (GVDMG, 1910: с.34).

В Дисциплинарния правилник от 1906 г. на варненската държавна девическа гимназия „Мария - Луиза“ за проявено негативно поведение от ученичките се предвижда налагане на най-тежката дисциплинарна мярка „**изключване**“, като се дава възможност на

родителите на наказаните ученички да обжалват решението на учителския съвет пред Министерството на народното просвещение (GVDDG, 1906: с. 28, 57).

На ученици, които добре са усвоили учебния материал, по време на провеждане на годишните изпити пред техните родители и публика се раздават определен вид **поощрителни награди** - *книги и малки картини*. Някои от тези класически форми представляват по своята същност непреходно педагогическо наследство и дават възможност за тяхното прилагане в днешната педагогическа практика на съвременното българско училище.

Използвана форма за възпитание и стимулиране на „прилежността“ и моралните качества на взаимните ученици във Варна през 70-те години на XIX в. е връчването на медал „**орден за похвала**“, който представлява вид поощрителна награда. На най-прилежните ученици се раздават **кавалерии** с надписи: „*прилежен*“, „*благодарен*“ и „*разумен*“. Кавалерията като отличителен знак се дава както за поощрение на наградения ученик, така и за да послужи за пример на останалите. Имената на най-добрите ученици и тези, които „с ревност дохождат на училище“, се изписват на специална „**таблица на честта**“.

Учителят, според С. Доброплодни, трябва да познава индивидуалните особености на всеки ученик и да подхожда към всеки възпитаник по различен начин. През уч. 1863/1864 г. 12 ученици от класното българско училище получават награди за „*добра прилежност и поведение*“ от главния учител Доброплодни. При определянето на тази прилежност той обръща особено внимание дали ученикът с „ревност“ идва на училище. Показателен в това отношение е фактът, че през 1874 г. във варненското класно училище „Св. св. Кирил и Методий“ в края на годишните изпити ученикът Ради Петров получава свидетелство с надпис: „*Награда за успех, добро поведение и прилежност - 1874 г.*“.

За принципа на прилагане на поощрителните награди Доброплодни убедено пише: „*Награжденията треба да са такива, щото да не правят учениците лекоумни, горделиви и прочие*“. Според него учителят трябва винаги да награждава доброто и да наказва злото. Но всяко „*награждение или наказание треба да става с правда, да не ся предпочита никой. Достойнството, разума, треба да се хвали и награждава. И при наградата, и при наказанието учителят трябва да е справедлив*“ (Dobroplodni, 1852: с.71-73). Неговата философия за възпитанието на подрастващите се свежда до възможността да привлече любовта им и да изгради у тях

добродетели като почит и уважение, но не от страх заради самото наказание, а от съзнание и вяра, че това ще ги направи по-добри. Възгледите му за възпитанието към учениците се откриват в неговите ключови думи: „*Учителят трябва винаги да награждава доброто и наказва злото*” (пак там).

Похвалата на ученици пред техните родители и обществеността се явява вид поощрение, което в известен смисъл е насочено и към съученици и присъстващи на годишните изпити. В този аспект при награждаването на „превъзходните” варненски ученици, обучавани в класното българско училище, в края на годишните изпити С. Доброплодни *прочита имената им пред публика*, което има силно възпитателно въздействие за поощряване на учениковата личност.

3. НАКАЗАНИЯ И ПООЩРЕНИЯ В ГРЪЦКИТЕ УЧИЛИЩА

Главно средство за осигуряване на реда и дисциплината в килийните гръцки училища във Варна през 70-те години на XIX в., така както и в българските се явява **фалагата**. Този факт доказва, че телесните наказания и в тези училища също не са забранени. За нейното използване като средство за превъзпитаване на непослушните свидетелстват спомени на килийни ученици от Варна, които искрено споделят: „*Фалагата бе окачена и висеца над главите на децата, по-застрашителна и от Дамоклиев меч*” (Θβ̄Δ, 1914: с.57). От този текст се разбира, че нейното използване от учителите като „атрибут“ се явява единственото възпитателно средство.

Доказателства за прилагането на това телесно наказание в гръцките килийни училища през втората половина на XIX в. са спомени на варненски граждани, съвременници на гръцката килийна просвета, публикувани в „Известия на варненското археологическо дружество“, където те споделят: „*Писмеността в гръцките училища започвала обикновено след Псалтира със следния превод от гръцки език: „Почни моя ръка добра, напиши букви добри, за да не бъдеш бита, бъдеш и наказана и паднеш във фалагата. Зимно време, всяка сутрин, учениците носели по едно дърво за печката, а на разпускане всяка вечер декламирали на гръцки език: „Баща си почитам коленопоклонно, майка си уважавам, послушен съм за всяка заповед на първия си брат, сестра и баща. Обичайте се взаимно, бъдете богобоязливи, почитайте царя, показвайте страхопочитание към свещениците. Човек неграмотен е безплодно дърво. Учението е по-ценно от злато и сребро. Лека ти нощ, благи ни учителю. И който утре не дойде рано, на малките по 12 пръчки, на големите 24, на*

протосхола¹ 48 и още 2 отгоре за благопожеланието. Всичко 50. Амин” (пак там, с.56).

Осигуряването на реда и дисциплината на учениците във взаимните гръцки училища във Варна е част от задълженията на гръцките учители. Всяко тяхно провинение се санкционира със съответното строго наказание. Ученици, които с действията си нарушават установения ред, получават „наказателни табелки“ с надпис: „бъбривец“, „немарлив“ и „непослушен“. Други прилагани наказания, свързани с проявено негативно поведение на учениците в процеса на взаимоучителната организация на обучение, се свеждат до: *преместване на ученик в по-долна група, наказаният ученик преписва части от книга и изписване името на проявения ученик на „дъската на безчестието“*. Тези прилагани в гръцките взаимни училища наказания допринасят за формиране на качества и добродетели у подрастващите - смиреност, мъдрост и прилежност, а чрез тяхното прилагане се цели осмиването на негативните им постъпки.

През 70-те години на XIX в. за първи път в училищната практика на класните гръцки образователни институции, подобно на българските, се въвежда **оценка на поведение** на учениците. Срещат се случаи, в които ученици не се явяват на годишните изпити по различни причини, а това рефлектира върху оценката за тяхното поведение, което се оценява като „лошо“.

За проявено негативно поведение на гръцки ученици от първоначалните класове съобщава училищният настоятел Я. Флорис² през 1864 г. в разширен доклад, който за целите на изследването е преведен от гръцки на български език. В него той с тревога споделя за възникнали проблеми, свързани с тяхното негативно поведение: *„Мога да изразя своето недоволство от факта, че на тези годишни изпити имаме ученици, които не желаят да се явят по една или друга причина, чието поведение ще бъде обявено в началото на следващата година като „лошо“, за да се знае от всички, че училището не е място за забавление, а място където освен усвояване на знания се формират и личности”* (ΔΑ - Βάρνη, φ.82Κ φл.1 α. ε. 25, σ. 1-3; 7-8).

През 1891 г. Хараламбос Ламбридис³ - директор на гръцкото трикласното мъжко училище, също споделя за съществуване на личностни проблеми във взаимоотношенията между момчетата, които са следствие от проявеното им негативно поведение. От изнесената информация в доклада му пред членовете на гръцката община и училищното настоятелство става ясно, че според него

допуснатите отсъствия на учениците от втори клас са резултат от „бездействието и пасивността“ на техните родители, продиктувано от нежеланието им да чуват негативни оценки за поведението на своите деца. В резултат на това той предприема кардинални мерки с цел подобряване на дисциплината на някои ученици, за които в доклада си пред училищното настоятелство категорично заявява: *„За правилното „лечение“ предлагам един доста „ефективен медикамент“, а именно - тотално прекратяване на обучението на учениците във втори клас, въпреки че с това си действие съзнавам, че някои ученици с отлично поведение и морал ще се превърнат в жертви, но в името на общото подобряване на дисциплината съм готов и на такава стъпка“* (пак там).

В първите години на ХХ в. цялостната организация на обучение в гръцките образователни институции (взаимни, първоначални и класни) във Варна се регулира от един важен разпоредителен документ от 31.I.1901 г., чието съдържание е преведено от гръцки на български език, озаглавен: Рейибсчйкът кбнпнйумът фщн ен ВЪснз Еллзнйкюн Учплюн (Дисциплинарен правилник на гръцките училища във Варна), съдържащ 47 члена, подписан от варненската гръцка община и настоятелството на гръцките училища. Неговото въвеждане в училищната практика е продиктувано от осъзната необходимост за налагане на ясни правила, с които се регламентират определени задължения на учениците, а в случаите, когато те не се спазват, се налагат определени дисциплинарни наказания.

В правилника се регламентира поставяне на годишна **оценка за поведение** на учениците, което според чл.47 се оценява по **петстепенна скала**: „*примерно*“, „*похвално*“, „*добро*“, „*средно*“ и „*незадоволително*“ (Πείθαρχικός κανονισμός των εν Βάρνη Ελληνικών Σχολών, 1901: σ.8). В този разпоредителен документ строго се определят и различните по вид **наказания** на учениците, които са във връзка с неизпълнението на техните ученически задължения. В чл. 36-37 се регламентират техните задължения извън училище. В почивните (неучебни дни), след подготовка на домашните задачи, ученикът може да си позволи по „скромнен начин“ да се повесели със свои другари само ако всеки един от тях е доказал морално поведение преди това. При постъпили оплаквания за ученик, който е видян на място, където не е позволено, и в „неподходяща“ среда или с „неподходящо облекло“ се налага дисциплинарно наказание - „**публично мъмрене**“ от директора, а при повторно нарушение - „**отстраняване завинаги от училище**“ (пак там).

На ученици, които не посещават редовно учебните занятия и допускат неизвинени отсъствия, също се налагат строги наказания. В чл. 13-16 се определят случаите, при които те могат да допуснат отсъствия от учебни занятия. В документа е записано, че никой от тях няма право да отсъства от учебни занятия без уважителна причина. При допуснати 5 неизвинени отсъствия се налага наказание **„строго предупреждение”** от директора. Ако група ученици своеволно не присъстват в учебните занятия, те подлежат на строги дисциплинарни наказания, които се налагат от директора и училищното настоятелство.

Дисциплинарният правилник определя изискванията, които учениците трябва да спазват във взаимоотношенията си с учителите и персонала на училището. Не се позволява те да влизат в противоречие с учителя, дори и с надзирателя, а на провинилите се налагат два вида наказания - **„строго мъмрене”** и **„отстраняване от учебни занятия от 5 до 8 дни”**.

В чл.22-23 училищните настоятели предприемат дисциплинарни мерки по отношение на тези ученици, които с действията си допринасят за неопазването на материалната база в гръцките училища. В случаите, в които се установи ученик, който драска по стените на класната стая, в сградата на училището, уврежда чиновите с джобно ножче и рисува на места, на които не е разрешено, или с постъпката си нанася определени материални щети - счупване на прозорец, разбит стол или чин, се налага първоначално наказание - **„мъмрене”** от директора. При констатирано повторно нарушение провиненият ученик се наказва с **„временно отстраняване от учебни занятия”**.

Специално място в Дисциплинарния правилник е отделено на **системата за налагане на дисциплинарни наказания**, които според вида и тежестта на провинението на ученика, се диференцират в **седемстепенна последователност**: *беседа от учителя или директора „очи в очи” с провинения ученик, мъмрене на ученика от учителя или директора пред целия клас, изправяне ученика на крака, възлагане на многократен препис на сгрешена учебна задача (която е във връзка с изучавания учебен материал), затваряне на провинения ученик в класната стая без право да я напуска, публично мъмрене от директора пред училищното настоятелство, временно отстраняване от 5 до 8 учебни дни и изключване.*

При налагане на най-тежкото наказание **„изключване от училище”** е необходимо общо решение на учителския съвет и училищното настоятелство, като преди това задължително се

уведомяват родителите на наказанния ученик, а неговото име се изписва на „черната дъска“ в директорския кабинет (пак там, с. 8-14).

В началото на ХХ в. организацията на обучение в гръцките мъжки и девически гимназии във Варна се осъществява от заимствани дисциплинарни правилници от утвърдени учебни центрове в гръцката държава, които представляват регулирана писмена база за тяхното управление. Един от тях е: *Κανονισμός των σχολείων της εν Αθήναις* (Правилник на гръцките гимназии и прогимназии) от 1891 г. Четвъртият раздел от този документ е озаглавен: „*Основни правила за оценка на училищната дисциплина и ред за налагане на дисциплинарни наказания и стимулиране на гимназистите*“ (*Κανονισμός των σχολείων της εν Αθήναις 1889*).

Поведението на гимназиалните ученици в гръцките гимназии във Варна в края на ХІХ в. се оценява в **петстепенна скала**: 10 - „похвално“, 8 - „прилично“, 6 - „почтено“, 4 - „добро“, 0 - „лошо“. Оценката за поведение на учениците обхваща редовно посещение на учебните занятия, както и проявата на добри взаимоотношения. В случай че гимназист е получил оценка за поведение 0 - „лошо“, той се наказва с „**отстраняване от училище**“. Дисциплинарни наказания на гимназиални ученици се налагат също и за допуснати отсъствия от учебни занятия без уважителни причини. В случаите, при които гимназист отсъства повече от 25 часа от учебни занятия по гръцки език или повече от 20 часа по един от изучаваните предмети, както и ако през годината допусне над 100 отсъствия, макар и по извинителни или здравословни причини, той няма право да се яви на годишните изпити през м. юни. За „малки нарушения“, заключаващи се в допускане на неизвинени отсъствия от ученици, както и за недисциплинирано поведение се налага дисциплинарно наказание - „**порицание**“. За повторно нарушение вече се налага друго наказание: „**затваряне в отделна стая от един до осем часа**“, като през това време ученикът пише самокритикуващи себе си текстове. Ако ученик не успее да коригира поведението си и не осъзнае последствията от негативните си прояви, той се наказва с „**отстраняване от учебни занятия от един до двадесет дни**“, а по решение на учителския съвет този срок може да бъде удължен до шест месеца.

На ученици, които нарушават Дисциплинарния правилник на гръцките училища, учителският съвет съвместно с училищното настоятелство в зависимост от тежестта на нарушението налага най-тежкото дисциплинарно наказание - „**изключване**“. Изключването

като вид наказание намира своето проявление в **три варианта**: *изключване от училище, изключване без право ученикът да продължи обучението си в друга гимназия в града, изключване без право да се обучава в учебно заведение и привеждане на ученика под полицейски надзор.*

За прилагането на най-тежкото дисциплинарно наказание - „**изключване**“, от началото на ХХ в. свидетелства протокол от 5.III.1903 г. от заседание на учителския съвет на мъжката гръцка гимназия във Варна, на което се обсъжда лошото поведение на провинил се ученик (ΔΑ-Βάρνη, φ.82Κ ωλ.1 α. ε. 51 σ. 20, 36-37).

Поощренията като вид награда към учениците заемат важно място в училищната практика на гръцките образователни институции през изследвания период. От текста на публикувани спомени на неизвестни варненски граждани - съвременници на килийната гръцка просвета в „Известия на варненското археологическо дружество“ през 1914 г., може да се направи изводът, че след завършване на килийното обучение ученикът също получава определен вид поощрение от страна на своите родители: *„В гръцкото училище е нямало класове. С довършването на една книга и промяната им с друга ученикът в този ден триумфално се придружавал от училището до бащината му къща от протосхола и съучениците си, които въжци го поставяли на един стол, вдигали го оттам три пъти, викайки „аксиос“ (достоеен) и го пуцали на земята. После майката на ученика **награждавала** протосхола, слагала трапеза и угощавала всички, като приемала „сърдванията“ на посетители, съседи и роднини. На другия ден на учителя се изпращат подаръци, от по-богатите родители - костюм и дрехи, а от по-бедните - петел. Това било и с това се свършваха изпитите и **наградите за успехите**“* (ΘΒ΄Δ, 1914: р.55).

Важен елемент от прилагането на взаимоучителната организация на обучение във взаимните гръцки училища във Варна е въвеждането на система от **поощрителни награди**. Наградите имат за цел насърчаване на взаимните ученици за проявеното старание и любов към учението. Тези, които се учат добре, получават специални „**билети**“, което е основание на взаимния учител да награди ученика, а след получаването на няколко „билета“ идва ред и за наградата. Наградите представляват **картини и малки книги**. Те имат за цел насърчаване на взаимните ученици за проявеното старание и любов към учението. Те получават за награда - **емблема с надпис на гръцки език**: *„Достоеен по четене“* или *„Достоеен по аритметика“*. Утвърдена форма за награждаване е **получаването на номерб**, които

се закачат на копчетата на дрехите на взаимните ученици в зависимост от успеха им, където върху малки дъсчици е написана думата „*първи*”.

Друг вид поощрение във взаимоучителната практика на гръцките взаимни училища е връчването на **медал „орден на заслугата”**, който е колективен и се дава на група ученици за тяхното проявено старание. Връчването на поощрителни награди на учениците стимулира тяхното усърдие и прилежност в процеса на възпитание, някои от които представляват „**медали**” и специалната „**емблема на гръцкото общество**”. За тяхното прилагане свидетелства доклад на училищния настоятел Я. Флорис, изнесен пред членовете на настоятелството и гръцката община. В него той със задоволство съобщава: „*С голяма радост и благодарност Ви връчвам по един медал, на който е изографисано името на всеки от вас, както и емблемата на гръцкото общество*” (ΔΑ-Βάρνη, ф.82Κ ωλ.1 α. ε. 25, σ.1-3; 7-8). Друга форма е награждаването на прилежните ученици от класните гръцки училища с **книги, малки картини и предметни награди**. От едно посвещение става ясно, че за отличен успех и поведение през 1873 г. училищното настоятелство награждава ученик със закупена книга Πῖ εκ μῆκσυον φечнῖφюн мегῖλпῖ Ἰндсет. Уэгтсбммб БнфщнЯпх De Saint-Gervais („Велики хора от малки майстори”) от Антоан де Сен-Жерве, преведена от френски от С. Ламброс, издадена на гръцки език в Атина (Todorov, Liberatos 2006: с.35).

В началото на ХХ в. в гръцките гимназиални училища във Варна също се определят поощрения под формата на **похвала**. Учениците, които завършват с отличен успех, се *упоменават публично* пред съученици и местната гръцка общност. Освен морални награди се предоставят и материални, осигурени от училищното настоятелство, под формата на едногодишни **парични стипендии** (Κανονισμός των σχολείων της εν Αθήναις, 1889).

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направените извороведчески проучвания по изследвания проблем дават основание за следните **ИЗВОДИ**:

1. Основният „метод“ за възпитание и постигане на дисциплина в килийните български и гръцки училища през 70^{-те} години на ХІХ в. е свързан с налагането на телесните наказания, които водят до унижаване на ученическата личност.

2. Първите училищни правилници в изследваните образователни институции от 70^{-те} години на ХІХ в. са свидетелство за наличието на осъзнатата необходимост от въвеждане на правила,

чрез които да се постигне добър училищен ред. Обогатяването на арсенала от средства за възпитателно въздействие, прилагани в гръцките и българските училища, са насочени към създаване на образци на добър личен пример и възпитаване във висок обществен морал. Проявата на негативно поведение, свързано с неизпълнението на ученическите задължения и пренебрегване на поставените от учителите забрани, се санкционира със строги дисциплинарни наказания. Наказанието остава основен метод на възпитание на подрастващите за постигане на желаната дисциплина, но претърпява различни разновидности.

3. В началото на ХХ в. се установява тенденция за наличието на широк периметър на диференциране на разновидностите от наказанията за ученици, които не спазват регламентираните изисквания, с цел намиране на най-точното наказание, съответстващо на тежестта на извършеното от тях нарушение и при отчитане на неговата поредност.

4. Изборът на вида наказание се осъществява от различни органи в зависимост от тежестта на провинението - най-леките се налагат от класния учител, а по-строгите - от директора и училищното настоятелство като управленски органи.

5. Въвежда се училищна документация като средство за регистриране на наложените строги наказания на учениците.

6. Поощрението като основен метод на възпитание през възрожденския период рядко присъства в изследваните писмени разпоредителни документи, свързани с дейността на българските училища във Варна, въпреки че се прилага много често във възпитателната практика. То се разглежда най-често в морален аспект посредством осигурените награди. Това благоприятства формирането на личностни качества у подрастващите и чрез тях се награждава старанието и любознателността на прилежните ученици. Нарасналият икономически потенциал на местната гръцка община във Варна в края на ХІХ в. често позволява осигуряване на материален вид поощрения към учениците от гръцката народност. В изследваните образователни институции е налице тенденция поощрението към „превъзходните“ ученици да се прилага почти винаги в съчетание с отличен успех и примерно поведение. Чрез прилагане на система от различни по вид поощрения се упражнява контрол върху поведението на учениците в изследваните образователни институции.

Литература:

Atanasova, V. (2009). Normativna uredba na disciplinata v novobalgarskoto uchilishte prez Vazrazhdaneto. V: Pedagogika, br. 3-4, s.126-144 [Атанасова, В. (2009). Нормативна уредба на дисциплината в новобългарското училище през Възраждането. В: Педагогика, бр. 3-4, с.126-144].

Atanasova, V. (2014). Poostrenia i nakazania na uchenicite v normativnata uredba na balgarskoto uchilishte prez perioda 1878-1885 g. Nauchni trudove na Rusenskia universitet, T. 53, s.54-60 [Атанасова, В. (2014). Поощрения и наказания на учениците в нормативната уредба на българското училище през периода 1878-1885 г. Научни трудове на Русенския университет, Т. 53, с.54-60].

Atanasova, V. (2014). PoostreniJata i nakazaniJata v novobalgarskoto vzaimno i klasno uchilishte prez Vazrazhdaneto. V: Pedagogika, br.2, s.182 - 198 [Атанасова, В. (2014). Поощренията и наказанията в новобългарското взаимно и класно училище през Възраждането. В: Педагогика, бр.2, с.182 - 198].

Dobroplodni, S. (1852). Voditel za vzaimnite uchilishta. Sochinen ot Sava I. Dobroplodnogo. Zemun, s.71-73 [Доброплодни, С. (1852). Водител за взаимните училища. Сочинен от Сава И. Доброплодного. Земун, с.71-73].

IzvestiJa na varnenskoto arheologicheskoto druzhestvo. (1914). Varna, s.55 [Известия на варненското археологическо дружество. (1914). Варна, с.55].

Mihalev, V. (2010). Uchebnoto delo v grad Varna prez V"zrazhdaneto. DisertaciJa [Михалев, В. (2010). Учебното дело в град Варна през Възраждането. Дисертация].

Mihalev, V. (2017). Gracki obrazovatelni institucii v selishta po Juzhnoto Chernomorie prez vtorata polovina na XIX v. do 20-te godini na XX v. Varna, s.221. Universitetsko izdatelstvo SU „Chernorizec Hrab"r“. ISBN 978 - 954 - 715 - 663 - 0 [Михалев, В. (2017). Гръцки образователни институции в селища по Южното Черноморие през втората половина на XIX в. до 20-те години на XX в. Варна, с.221. Университетско издателство ВСУ „Черноризец Храбър“. ISBN 978 - 954 - 715 - 663 - 0].

Patrikov, Sht. (1911). Spomeni na edin grazhdanin. V:IVAD, Varna, ?V, s.38-40 [Патриков, Щ. (1911). Спомени на един гражданин. В: ИВАД, Варна, IV, с.38-40].

Papayoannu-Janaka, D. (2005) Vaznikvane i razprostranenie na grackite vzaimni uchilishta na Balkanite. V: INMP. Plovdiv [Папайоанну-Янака, Д. (2005) Възникване и разпространение на гръцките взаимни училища на Балканите. В: ИНМП. Пловдив].

Radev, P. i dr. (2003). Obshta i balgarska istoria na obrazovaniето i istoria na uchilishtnite i niakoi preduchilishtni teorii na vazpitanieto i obrazovaniето. Plovdiv [Радев, П. и др. (2003). Обща и българска история на образованието и история на училищните и някои предучилищни теории на възпитанието и образованието. Пловдив].

Tonev, V. (1962). K"m istoriJata na b"lgarskoto uchebno delo v"v Varna. V: IVAD. T. H???, s.135-140 [Тонев, В. (1962). Към историята на българското учебно дело във Варна. В: ИВАД. Т. XIII, с.135-140].

Todorov, V. Liberatos, A. (2006). Opis na arhivnite kolekcii i knigi na gracki ezik v grad Varna. V: GUA, 10 [Тодоров, В. Либератос, А. (2006). Опис на архивните колекции и книги на гръцки език в град Варна. В: ГУА, 10].

Tserov, I. (1914). Konstantin Arabadzhiev - parvi balgarski uchitel vav Varna. V: IVAD. V?, s.3-19. [Церов, И. (1914). Константин Арабаджиев - първи български учител във Варна. В: ИВАД. VI, с.3-19].

Tserov, I. (1911). Petdesetgodishninata na balgarskoto uchilishte vav Varna. Varna, s. 24. [Церов, И. (1911). Петдесетгодишнината на българското училище във Варна. Варна, с. 24].

Tserov, I. (1935). Spomeni i belezhki. Varna. Pechatnica „Hr. Vojnikov“, s. 3-19 [Церов, И. (1935). Спомени и бележки. Варна. Печатница „Хр. Войников“, с. 3-19].

Vitanova, N. (2017). Poostreniata i nakazaniata na uchenicite spored Zakona za preduchilishtnoto i uchilishtnoto obrazovanie. Socio Brains international scientific refereed online journal with impact factor. ISSN 2367-5721 [Витанова, Н. (2017). Поощренията и наказанията на учениците според Закона за предучилищното и училищното образование. Socio Brains international scientific refereed online journal with impact factor. ISSN 2367-5721].

Zhechev, N. (1962). Uchitelskiat sabor v Shumen prez 1873 g. V: Narodna prosveta, br. 2, s.77-89 [Жечев, Н. (1962). Учителският събор в Шумен през 1873 г. В: Народна просвета, бр. 2, с.77-89].

Pravilnik na vzaimnoto balgarsko uchilishte vav Varna. Muzey na Vazrazhdaneto [Правилник на взаимното българско училище във Варна. Музей на Възраждането].

Godishnik na varnenskata darzhavna devicheska gimnazia Maria-Luiza. (1896). Varna, pechatnica „Zora“, s.28, 57 [Годишник на варненската държавна девическа гимназия Мария-Луиза. (1896). Варна, печатница „Зора“, с.28, 57].

Godishnik na varnenskata darzhavna mazhka gimnazia Ferdinand I. Varna, pechatnica „Zora“, 1896-1910, s.156. [Годишник на варненската държавна мъжка гимназия Фердинанд I. Варна, печатница „Зора“, 1896-1910, с.156].

V-k „MakedoniJa“ 1868, #26 [В-к „Македония“ 1868, №26].

Οδησός 1891, αλ. 24, 29.

ΔΑ-Βάρνη, φ.82Κ ωπ.1 α. ε. 25, σ. 1 - 3; 7 - 8 (на гръцки език).

ΔΑ-Βάρνη, φ.82Κ ωπ.1 α. ε. 51 σ. 20, 36 - 37 (на гръцки език).

Κανονισμός των σχολείων της εν Αθήναις. Αθήναις, 1889.

Πειθαρχικός κανονισμός των εν Βάρνη Ελληνικών Σχολών. Βάρνη, 1901.

(Бележки)

¹ Протосхол (от гръцки) - ученик от по-горен клас.

² **Янаки Флорис** е българин по произход от с. Добриня, Варненско. Той е един от изявените членове на гръцката община във Варна. След внезапната му смърт на негово място като училищен настоятел е избран Елефтериос Пастиас (В: Ников, 1934: с.50).

³ **Хараламбос Ламбридис** завършва университета по теология на о. Халки. През 1891 г. е назначен за директор на първоначалното мъжко гръцко училище във Варна. На 26.VII.1891 г. се оттегля от директорския пост, обяснявайки мотивите за решението си пред училищното настоятелство (В: Οδησός 1891, бр. 24, 29).

Author info:

Veselin Dimitrov Mihalev, D.Sc.

Director of Primary School „Dobri Chintulov“ 9009, Varna, 12 Milosardie Str.

E-mail: mihalev_veselin@abv.bg